

**BRASSAI SÁMUEL (1800–1897) AKADÉMIKUS, UNITÁRIUS TUDÓS,
A KOLOZSVÁRI EGYETEM PROFESSZORA,
NYELVÉSZ, MATEMATIKUS, BOTANIKUS,
IRODALMÁR, ZENETUDÓS, FORDÍTÓ
MUNKÁSSÁGÁNAK ÉS AZ ÉLETÉBEN RÓLA MEGJELENT ÍRÁSOKNAK A
KRONOLÓGIÁJA**

TÁJÉKOZTATÓ JELLEGŰ BIBLIOGRÁFIAI ADATOKKAL

**Összeállították a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai
Gazda István vezetésével.**

1800

Február 13.: az Akadémia Almanachja ezt tünteti fel születése időpontjául; más források szerint az év júniusában született Torockószentgyörgyön

1813

Életút:

- március 30-án befejezi elemi iskolai tanulmányait
- november 2-től a kolozsvári Unitárius Kollégium poétai osztályának tanulója

1814

Életút:

- belép a kollégium filozófiai osztályába

1816

Életút:

- 1816 nyarán megszakítja kollégiumi tanulmányait: a nagy éhínség idején édesapja hazaviszi Torockóra, és otthon tanítja

1818

Életút:

- a nagyenyedi kollégiumban is tanul rövid ideig; csak 21 éves korában végez Kolozsvárott, később (1820) levizsgázik kémiából, a filozófiai tanfolyamot 24 éves korára fejezi be
- ezt követően házitanító, nyelv- és zongoramester lesz vidéki birtokos családoknál, először a Makrai-családnál, ahol közel két évet tölt, majd Bethlen Károly gróf fiát tanítja Bethlenben; ezután Bethlen János családjába kerül, ahol a gróf két leányának lesz hat éven át nevelője Bettegen (a család Bécsbe is mindig magával viszi Brassait); 1832-től Kendeffy grófnéknál Kendeffy Katinka nevelője lesz

1831

Életút:

- névtelenül vagy Világfi Antal néven írni kezd az *Erdélyi Híradó*ba

1832

Publikációi:

– a *Nemzeti Társalkodó*ban:

'A gyönyörűségről, melyet a szép művek szemléltetése, vagy hallása okoz bennünk'

'Könyvismertetés. «Estike»' (Barra Gábor kiadványáról)

'Gróf Széchenyi István és Bírálóji'

'Rövid előadása az Erdély, úgy Magyarország és Bukovina határos hegyvölgyei alkotásának. A Bányászok feljegyzéseivel'

'Kőrösi Csoma Sándor'

1833

Életút:

- Kolozsvárra megy nevelőnek

Publikációi

– a *Nemzeti Társalkodó*ban:

'Könyvvizsgálat. «Klió»' (Szilágyi Ferencsel való polémiája, folytatása az 1834-es évfolyamban)

'Történet és történetíró'

1834

Életút:

- április 6-án megindul szerkesztésében a *Vasárnapi Ujság*, a lap mutatványszáma már február 22-én kikerült a sajtó alól; e hetilap – néhány kihagyással – 1848 november 9-ig folyamatosan megjelent „Közhasznú ismeretek terjesztésére” alcímmel
- októbertől 1835 augusztusáig a Kendeffy családdal Bécsben és Velencében tartózkodik

Publikációi

- 'Bévezetés a világ, föld és statusok esméretére' (Kolozsvár. 232 p., az eredeti címben 'Bévezetés' helyett 'Bévezetsé' áll)
- a *Nemzeti Társalkodóban*
- 'Könyvbírálatokról'
- 'A nagy muzsikai innep Bécsben'
- 'Könyvvizsgálat. «Klió»' (az 1833-as vita folytatása)
- 'Honigberger utazása napkeleten'
- a *Vasárnapi Ujságban* (számos cikke jelenik meg, ezek közül kiemeljük):
- 'A bank mivoltáról'
- 'Hogy lehet pénzt megszorítani a földművelés felsegállítására'
- a *Figyelmezőben*:
- 'Nyilatkozás a Hírnökről'
- 'Nyilatkozás a Hírnök 1838. szept. 10. héti szemléjének szavai ellen'

1835

Életút:

- fiatalok számára botanikai előadásokat tart Kolozsvárott
- tagja a Kolozsvári Musikai Egyesületnek

Publikációi:

- a *Vasárnapi Ujságban*:
- 'A jól kimívelt elmének hasznai'
- 'A kirgiz kozákokról' (cikksorozat, valószínűleg Brassai írta)

1836

Életút:

- első ízben ajánlják akadémiai tagságra, de kisebbségben marad

Publikációi

- 'A fűvészet elveinek vázolata. Lindley János nyomán' (Kolozsvár. 162 p., 2. kiad. Kolozsvár, 1845. 162 p.)
- a *Kritikai Lapokban*:
- 'Irány. Vázolatok'
- a *Vasárnapi Ujságban*:
- 'Kölcsönös tanításmód'
- 'Egy kis útmutatás a fűvészetéről'

– a *Tudománytárban*:

'Bevezetés a növények organographiájába' (két részes tanulmány)

1837

Életút:

- február 8-án a kolozsvári Unitárius Kollégium tanárává választják, mely tisztséget 1848 november 17-ig tölti be; történelmet, földrajzot, a következő évtől kezdve a matézist és a természettudományokat is tanítja, latin nyelven
- március 2-án megkezdí a tanítást – magyarul
- április 24-én villámcsapás következtében meghal apja
- szeptember 7-én a Magyar Tudós Társaság levelező tagjává választják a Mathematicai Osztályba

Publikációi:

– a *Nemzeti Társalkodóban*

'Az időszakok és nemzeti karakterek befolyása a história írásra'

'Nyelvtanulás'

– a *Vasárnapi Ujságban*

'Edvi Illés Pálnak első oktatásra szóló kézikönyvének ismertetése'

'Valami az iskolákról'

'A lundi egyetemről'

1838

Életút:

- augusztus 2-án az Unitárius Kollégiumban Székely Sándor utódként igazgatónak és könyvtárfelügyelőnek választják (1840. szeptember 1-ig igazgató), 1845-ben újra megválasztják

Publikációi:

– a *Flórában*

'Botanische Miscellen aus Siebenbürgen' (kétrészes közlemény)

– a *Figyelmezőben*

'Nyilatkozás'

1839

Életút:

- megjelenik a *Brassai Hírlap*, mint a *Vasárnapi Ujság* mulattató melléklete

Publikációi:

– az *Athenaeumban*:

'A fűvész örömei'

- a *Nemzeti Társalkodó*ban:
- ’Laborfálvi Rozália Kolozsvárott és még valami’
- ’Ellenfutam magam ügyében’
- ’Paradoxon a magyar színészet ügyében. Aphorismákban’

1840

Életút:

- javaslatára megalakul az Erdélyi Nevelő Kör

Publikációi:

- a *Nemzeti Társalkodó*ban:
- ’Valami az éneklő drámáról. Viszhang Vachott I. szózatára’ [Világfi Antal aláírással jelent meg]

1841

Életút:

- a korondi zsinaton (aug.) keresztül viszi, hogy a kollégiumban a tanítás a latin helyett az anyanyelven folyjék, bevezeteti az új szakrendszert, eltöröltetvén a bölöni zsinat korábbi határozatát

Publikációi:

- a *Nemzeti Társalkodó*ban:
- ’Néhány szó az unitáriusok korondi 1848-i synodusáról’
- ’Soristán (Syria)’
- a *Vasárnapi Ujság*ban:
- ’A földműves bilincsei’
- ’Egyetlen egy mód gyermeket számvetésre oktatni’ (12 részes cikksorozat, később könyv alakban jelenik meg ’A kisdetek számvetése’ címmel)
- ’A táalentum nélkül való gyermek’
- ’A pof kultúrtörténete’

1842

Publikációi:

- a *Kék Könyvtár* könyvsorozatban:
- ’Számító Socrates. Fejbeli számolás gyakorlati kérdésekben. Angol mintára hazai viszonyokhoz és tárgyakhoz alkalmazva’ (Kolozsvár. 234 p., 2. kiad. 1849., 9. kiad. 1891)
- ’A kisdetek számvetése angol mintára’ (Kolozsvár. 125 p., 2. kiad. 1855, 5. kiad. 1892)
- ’Rajzminták fiatal gyermekek számára’ (Kolozsvár. 53 p., 475 ábra, 2. kiad. 1856, 3. kiad. 1870)
- ’Bankismeret’ (Kolozsvár. 359 p.)

Róla:

- az *Athenæumban*:

'Ismertetés a Bankismeretről'

1844

Életút:

– áprilisban engedélyt kap német egyetemek látogatására

Publikációi:

– a *Vasárnapi Ujságban*:

'Tudományrend a kolozsvári unitárius Collégium alsó osztályaiban'

1845

Életút:

– augusztus 25-től a logika és a matematika tanára, szeptember 1-től 1847. május 1-ig ismét igazgató az Unitárius Kollégiumban

Publikációi:

– a *Kék Könyvtár* könyvsorozatban:

'Okszerű vezér a német nyelv tanulásában. I. rész. Az egyszerű és egyszerűen bővített mondat.'
(Kolozsvár. 250 p., 2. rész 1847-ben, 10. jav. kiad.: 1882, 1-2. rész együtt: 1. rész 14. jav. kiad.+ 2. r. 5. jav. kiad. Kolozsvár. 1896)

Róla:

– *Az Életképekben*:

Csatáry Ottó: 'Brassai Sámuel'

1846

Publikációi:

– a *Vasárnapi Ujságban*:

'Liszt Kolozsvárott és N.-Szebenben'

– a *Természetbarátban*:

'Erdélyben'

'Egy pár adat honunk ismeretéhez. Magassági mérések Erdélyben'

1847

Publikációi:

– a *Kereskedői Könyvtár* sorozatban:

'A fiatal kereskedő arany abc-je. Montag R. J. után' (Kolozsvár. 144 p.)

– a *Kék Könyvtár* könyvsorozatban:

'Okszerű vezér a német nyelv tanulásában. II. rész. A tovább bővített mondat és a mondatfűzés'
(Kolozsvár. 264 p., az 1. rész 1845-ben, a további kiadásokat ld. 1845-nél)

– a *Honderűben*:

'Beethoven Lajos'

Róla:

– 'Ad vocem Brassai Sámuel. Mit vétett a Vasárnapi Ujság, hogy Kukliné fecsegéseitől megfosztották?'

1848

Életút:

– a városi tanács tagjának választják;

– kinevezik az országos katonai iskola tanárává, ezt az állást azonban nem tölti be;

– június 22-től július 2-ig szerkeszti a *Természetbarát* c. hetilapot

– november 17-én – Urbán csapatainak Kolozsvárra történt bevonulásakor Pestre menekül;

– Kossuth kinevezi a Ludoviceum tanárává a földtörténeti tanszékre;

– decemberben Pestről Debrecenbe megy, 1849 augusztusáig Bem táborában tiszt

Publikációi:

– a *Természetbarátban*:

'Kolozsvári időjárás'

'A múlt január Kolozsvárt'

'Vasárnapi Ujság. Uj folyam.' (Berde Áronnal)

1849

Életút:

– augusztus 14-én másodszor menekül Kolozsvárról

– 1850-ig Szatmár és Máramaros megyében bujkál

Publikációi:

Eszmebimbók. Kis polgártársainak új évi ajándokul. Írta Dienes Lajos. Kiadta Brassay Samu.
(Pest. 32 p.)

1850

Életút:

– a Siebenbürger Verein für Naturwissenschaften zu Hermannstadt (Erdélyi Természettudományi Társulat, Nagyszeben) rendes tagjának választja

– 1859-ig Pesten él, Gönczy Pál magániskolájában tanít

Publikációi:

– a *Magyar Hírlapban*:

'Az angol hirlap-kezelés'

Róla:

- Gyulai Pál róla írt életrajzi szócikke az 'Újabbkori Ismeretek Tára' I. kötetében
- Szilágyi Sándor: 'A magyar forradalom férfiai' c. kötetében megemlékezés Brassairól
- a *Zeitschrift für Natur und Heilkunde*-ben:
- 'Über Kropf und Cretinismus'

1851

Életút:

- májusban megindítja a '*Fiatalság barátja. Magyar ifiaknak mulattató olvasmányul*' c. periodikát, amely augusztusig havonta jelenik meg, összesen hat szám

1852

Életút:

- a Nemzeti Színház számára lefordítja Jules Sandeau vígjátékát, a 'La Sieglière kisasszony'-t (e színdarabot 1885-ben felújítják)
- Szőnyi Pál magángimnáziumában tanít

Publikációi:

- a *Magyar Akadémiai Értesítő*-ben:
- 'Emlékbeszéd Méhes Sámuel felett'
- a *Pesti Napló*-ban:
- 'Tapogatódzások a magyar nyelv körül' (cikksorozat, összesen 8 rész, 1852-ben csak az 1–2. rész jelent meg)

1853

Publikációi:

- 'Algebrai gyakorlat-könyv. I. rész. Algebrai műveletek és fogások' (Pest. 134 p., a 2. rész 1857-ben jelent meg)
- 'Algebrai gyakorlat-könyv kulcsa, melyben a példák megfejtéseit világosító és utasító észrevételek kísérik. I. rész. Algebrai műveletek és fogások.' (Pest. 129 p.)
- a *Magyarország és Erdély képekben* I. kötetében:
- 'Füvészet a magyaroknál'
- a *Szépirodalmi Lapok*-ban:
- 'Angol regény és német kritikus'
- 'A nő. Kivonatok egy párisi művésznő leveleiből'
- 'Torzképek'
- 'Miképp kell a tücsökkel bánni'
- 'Szár az adatokra száraz felelet' (Jókaival való polémia)
- 'Egy téli séta a füvészkertben'

- 'Virágtárlat'
- 'Hangverseny Zollner zongoramester javára'
- 'Székely Imre hangversenye'
- 'Bülow úr és még valami'
- 'Bülow úr harmadik zenéje'
- 'Zenepolémia'
- 'Második Salon Zenély'
- 'Harmadik Salon Zenély'
- a *Divatcsarnok*ban:
- 'Mégis színház'
- a *Gazdasági Lapok*ban:
- 'Számvetési észrevételek az ekék becslése tárgyában'
- 'Nézetek a szőlővésről'
- a *Falusi Gazdában*:
- 'Jegyzetek a méhészetéről'
- az *Uj Magyar Múzeumban*:
- 'Méhes Sámuel emlékezete'
- a *Pesti Napló*ban:
- 'Tapogatódzások a magyar nyelv körül' (cikksorozat, összesen 8 rész, az 1–2. rész 1852-ben jelent meg)
- a *Szépművészeti Lapok*ban:
- 'Zenészeti krónika'
- 'Gránátos tábor, Doppler Károlytól'
- a *Budapesti Hírlap*ban:
- 'Rubinstein Pesten'

1854

Publikációi:

- a *Magyar nép könyvében*:
- 'Az 1854-ben látott üstökös csillagról'
- a *Magyar nép könyvtár*ban
- 'Micsoda állat a vegytan?' (1859-ben ismét megjelenik)
- 'Mikor folyamodjunk a vegytanárhoz'
- 'A víz'

1855

Életút:

- szerkeszti a *Kritikai Lapokat*
- többekkel együtt szerkeszti a az 1856-ra szóló Nemzeti képes naptárt

Publikációi:

- az 1856-ra kiadott *Emlényben*:
- 'H. Sylvester-éji kaland' (fordítás)

- 'Beszélyek a waggonban' (fordítás)
- a *Vasárnapi Ujságban*:
- '«Kritikai lapok» az irodalom és művészet köréből'
- a *Budapesti Hírlapban*:
- 'Levél a szerkesztőséghez' (1855. október 28-án kelt levele)
- a *Pesti Naplóban*:
- 'A nyelvcsaládosításról'
- a *Critikai Lapokban*:
- 'Bevezetés, melyben sz/erkesztő/ önkint bevallja, sőt meg is bizonyítja, hogy ő nem criticusnak való: elmefuttatás, melyben a k.o. többet lel, mint amennyit keres'
- 'Szontagh: A magyar egyezményes philosophia ügye. Bíráló' (erre az egyik válasz a lap 861. számában olvasható 'Egy helyettes újdondász' címmel, a másik pedig a következő év januárjában jelent meg a *Magyar Sajtóban*)
- a *Gazdasági Lapokban*:
- 'Mívelési kísérlet a kínai yam-mal'

Róla:

- a *Budapesti Hírlapban*:
- 'Kritikai Lapok ügyében Brassai Samu urhoz' (folytatása 1856-ban)

1856

Életút:

- az Akadémián áthelyezik a Bölcséleti Osztályba mint levelező tagot

Publikációi:

- az 1857-re szóló *Nemzeti képes naptárban* szerkeszti az astronomiai naptárt
- *A magyar nép könyve* új folyamában:
- 'A macska' (elbeszélés, fordítás oroszról)
- a *Pesti Naplóban*:
- 'Tapogatódzások a magyar nyelv körül'
- a *Budapesti Hírlapban*:
- 'Signora Ristory'
- 'Éjszak csillaga Mayerbeertől'
- 'A Hugonották a pesti német színházban'
- 'Mozart ünnepély', A philharmoniai hangversenyek 1856 őszén'
- 'A quartett-társulat működése'
- 'Wieck Klara'
- a *Divatcsarnokban*:
- Charles Dickens 'Kis Dorka' című regényének fordítása

Róla:

- a *Magyar Sajtóban*:
- Jósika Miklós: 'Egy kis jegyzet Brassai Sámuel ur kritikai lapjaira'

Szontagh Gusztáv: 'A Kritikai Lapok és az egyezményes filozófia' (válasz Brassainak Szontagh 'A magyar egyezményes filozófia ügye, rendszere, módszere és eredményei' című művéről a korábbi évben írt kritikájára)

1857

Életút:

- március 16-án tartja akadémiai székfoglalóját 'Némely algebrai fogalmakról' címmel, amely nyomtatásban is megjelenik
- a Magyar Pósta c. periodika munkatársa lesz
- Vahot Imre Nagy Képes Naptárának munkatársa
- a karácsonyt együtt tölti Arany Jánossal és Gyulai Pállal

Publikációi:

- a *Budapesti Hírlapban*:
  - 'Művész és műértő'
  - 'A lipcsei hangversenyek megnyitása'
  - 'Első philharmoniai hangverseny'
  - 'Második philharmoniai hangverseny'
  - 'Második quartett sorozat az 1856–57. zenei időszakban'
- a *Budapesti Szemlében*:
  - 'A tenger mint a természettan tárgya'
- a *Magyar Akadémiai Értesítőben*:
  - 'Némely algebrai fogalmakról, s ezeknek geometriai alkalmazásáról' (3 részes cikk, 3. rész 1858-ban)
- a *Pesti Naplóban*:
  - 'Classicismus és romanticismus' (többrészes cikk, folytatása 1858-ban)
- a Magyar Akadémiáról, az Akadémia Mennyiség- és természettani osztályának, illetve Matematikai és természettudományi osztályának üléseiről (többrészes cikk)
- a *Vasárnapi Ujságban*:
  - 'Kis-szántói Pethe Ferenc'

1858

Életút:

- 'Logiká'-ját az Akadémia Marczibányi-jutalommal tünteti ki, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület pályázatán pedig 200 aranyat nyer el *Magyar Fűvészkönyvéért*

Publikációi:

- 'Logika lélektani alapon fejtegetve' (Pest. 170 p., 2. jav. kiad. Kolozsvár. 1877., 222 p.)
- a *Család Könyvében*:
  - 'Afrikáról. Wilson nyomán' (fordítás)
  - 'Egy kis sár'
- a *Budapesti Hírlapban*:
  - 'Munkaosztás elve az aesthetikában'

'Rubinstein Pesten'

– a *Szépirodalmi Közlönyben*:

'Adalék Poe Edgar ismertetéséhez'

'Második nyitott levelem Gyulai Pálhoz'

'Felnyitott levél Gyulai Pálhoz. A női pályákról'

– a *Pesti Naplóban*:

'Egressy Gábor XXXIII. Rebusa' (Egressyvel való polémiája)

'Tiltakozás' (feminista cikk)

ismertetése a Magyar Akadémia Matematikai és természettani osztályának üléseiről

– a *Magyar Nyelvészetben*:

'Ismertetés a Magyar Nyelvészet 1857-58-as III. évfolyamáról'

'Adalék okmányok a nyelvújítás és nyelvrontás ügyében'

Róla:

- a *Gazdasági Lapokban*

Brassai készülő fűvészkönyvéről

1859

Életút:

– augusztus 30-án ismét a kolozsvári Unitárius Kollégium tanárává választják a bölcseleti és matematikai tanszékre

– november 23-án tartják Kolozsvárott az Erdélyi Múzeum-Egylet alakuló közgyűlését, melynek múzeumőre, 1862-től igazgatója (szerkeszti az Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyveit)

Publikációi:

– '**Tigris-vadászat Indiában. Rice William gyalogvadászatai Radsputanában**' (fordítás, Pest. 200 p.)

– a *Szépirodalmi Közlönyben*:

'A szép művek általános elve' (kétrészes tanulmány, amely új kiadása az 1832-ben, a Nemzeti Társalkodóban közreadott 'A gyönyörűségről, melyet a szép művek szemléltetése, vagy hallása okoz bennünk' c. munkájának)

– a *Budapesti Szemlében*:

'A természettan szelleme és iránya'

– a *Marosvásárhelyi Füzetekben*:

'Mikor folyamodjunk vegytanárhoz?'

'Micsoda állat a vegytan?' (1854-ben már megjelent)

– a *Magyar Akadémiai Értesítő. A Matematikai és Természettudományi Osztályok Közlönyében* és különlenyomatban:

'Az árnyékóráról'

– a *Gazdasági Lapokban*:

'Számvetési észrevételek az ekék becslése tárgyában'

1860

Publikációi:

- 'Magyar vagy cigány zene? Liszt Ferencz cigányokról írt könyve felett' (Kolozsvár. 56 p.)
- 'A növénytaplálkozás ügye napjainkban'
- a *Szépirodalmi Figyelő*ben:
  - 'A fehérruhás nő; angol regény'
  - 'Tárcza-Beszély. Párisi történet, angolból'
  - 'Előkelő világ' (Szollogub gróf művének fordítása oroszról, mely később /1861/ ugyanitt megjelent, valamint az *Olcsó Könyvtár* sorozat 17-18. számaként is napvilágot látott /1875/)
- a *Magyar Akadémiai Értesítő*ben:
  - 'A magyar mondat' (1. rész, a 2–3. rész 1863/65-ben)
- a *Marosvásárhelyi Füzetek*ben:
  - 'Micsoda állat a vegytan?' (az 1854-ben megjelent cikk új kiadása)
  - 'Mikor folyamodjunk a vegytanárhoz?' (az 1854-ben megjelent cikk új kiadása)
- a *Budapesti Szemlé*ben:
  - 'A növények táplálkozása'

Róla:

- a *Vasárnapi Ujság*ban:
  - 'Brassai Sámuel'
- 'Logiká'-ját bírálja Peti József 'Az eszmeelviség védelme tapasztalati s értelmi álláspontú bölcsészeink közt' c. önálló kiadványként megjelent munkájában, erre válaszol Brassai az 1861-ben megjelent könyvében

1861

Életút:

- szerkeszti az *Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyveit*, 1873-ig
- az Akadémián 1861–64 között ismertetik 'A magyar mondatról' c. nagy munkáját

Publikációi:

- 'Irodalmi pör a philosophia ügyében. Species facti: melyben a tanuságot és botrányt kedvelő több mulatságot fog találni, mint népszerűtlen címéből ítélve gyanítná' (Kolozsvár. 34 p.)
- a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok*ban:
  - 'Világosító szó e lapok közönségéhez' (az előző művel együtt Peti Józseffel való polémiája)
- az *Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyveiben*:
  - 'Előszó'
  - 'A növénytaplálkozás ügye napjainkban' (előzménye a *Budapesti Szemlé*ben 1860-ban)
  - 'Az exact tudományok követelése a philosophia tárgyában' című munkája (az Akadémiával való polémiája)
  - 'A természetrajzi múzeumokról'
- a *Szépirodalmi Figyelő*ben:
  - 'Nincs már ismerettyű'
  - 'Nyílt válasz Szemere Miklós urnak' (az előzővel együtt Szemerével való polémiája) (Ugyanebben a folyóiratban szól hozzá a Salamon–Szász–Brassai vitához Mentovich

- Ferenc 'Brassainak' című cikkével, majd a következő év elején a Szépirodalmi Figyelőben jelenik meg Szemere Miklós 'Felhívás' című írása, amelyben felszólítja Brassait a kritikáról szóló vita folytatására.)
- 'Még is valami a fordításról' (11 részes cikksorozat)
  - a *Keresztény Magvető*ben:
  - 'Rövid elmélkedés az iskolaügy fölött'
  - a *Magyar Hírlap*ban:
  - 'A XIX. század uralkodó eszméi. Bíráló b. Eötvös József könyvéről'
  - a *Családi Kör*ben:
  - 'Liebig felolvasása'

1862

Életút:

- szeptember 1-jén lemond tanári állásáról, a kollégiumnak 1000 forintos alapítványt tesz; kollégiumi felügyelő gondoknak választják
- átveszi az Erdélyi Múzeum igazgatói székét, melyet 1872-ig tölt be

Publikációi:

- 'Az akadémia igazsága' (Kolozsvár. 48 p.)
- 'A föld egyes részeinek földirati ismertetése. B. kézirataiból újabb adatok szerint kiadta Kovácsi Antal' (Kolozsvár. 135 p., 2. kiad. 1862, 4. átd. kiad. 1883)
- a Kolozsvári Közlönyben:
- 'A «Korunk» szinbírálójához'
- a *Korunk*ban:
- 'Mentovichhoz Brassai' (erre válaszol a lapban Mentovich 'Válasz Brassainak' címmel, majd egy másik cikkben 'A kritikus komédiája', ezt követi 'Brassai úr igazsága' megnevezésű írás)
- 'Jellemviselő maszkura'
- 'A Kritikus tragédiája' (ez az előző két művel együtt Mentovich Ferencsel való polémiája)
- a *Szépirodalmi Figyelő*ben:
- 'Nyelv és nyelvészet'
- Sollogub gróf 'A gyógyszerészné' című kisregényének fordítása oroszról (ez később /1877/ az *Olcsó Könyvtár* sorozat 23. számaként is megjelent)
- a *Budapesti Szemlé*ben:
- 'Éledés és életkezdés'
- a *Fahusi Gazdá*ban:
- 'Jegyzetke a méhészettről'

Róla:

- Szemere Miklós: 'Válasz Brassai ismerettyűjére' (ezt a *Szépirodalmi Figyelő*ben Arany János ismertette)
- az *Ország Tükré*ben:
- 'Brassai Samu és munkássága'

1863

Életút:

- előadást tart a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók X. vándorgyűlésén (előadása a következő évben jelenik meg)

Publikációi:

- 'Ingyen tanító francia nyelvmester' – 1. rész (Kolozsvár. 271 p., 2. kiad. 1877, a 2. rész nem jelent meg)
- a *Koszorú*ban:
- 'Nyílt levél a Koszorú szerkesztőjéhez'
- 'Művészeti elvekről'
- 'Két angol regény'
- 'Az ember eredete'
- a *Honban*:
- 'Halljuk a szót. A francia nyelvtanok ügyében' (polémia Schwiedland Ágosttal).
- az *Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyveiben*:
- 'A természetrajzi múzeumokról, hasznukról, az elrendezésökben követendő elvekről'

1864

Életút:

- 1864. január 19-től az Akadémia Philosophiai Osztályának lesz tagja a korábbi Mathematicai Osztály helyett (az Osztály neve 1870. május 28-tól: Bölcsészeti, társadalmi és történeti tudományok osztálya, 1891. február 23-tól Bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok osztálya)
- a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók X. Vándorgyűlésén Marosvásárhelyen felolvassa a 'Nemcsak az anyag halhatatlan!' c. tanulmányát
- házi zenekört szervez

Publikációi:

- a *Fővárosi Lapokban*:
- 'Gyulai Pál legújabb leleménye az esztétikában'
- 'A Fóti dal egyik soráról' (az előzővel együtt Gyulaival való polémiaja)
- 'Burns olvasása után. Nyílt levél Gyulai Pálhoz' (amely ugyanitt 1871-ben is megjelent)
- 'A francia nyelvtanok ügyében' (polémia Schwiedland Ágosttal).
- a *Budapesti Szemlében*:
- 'Füvész és kertész' (ismét megjelent 1865-ben)
- az *Emich Nagy Képes Naptára* elnevezésű kiadványban:
- 'A nap, mint elemző tanár'
- a *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűléseinek Munkálataiban* (IX. köt.):
- 'A füvész és kertészről, a kettőnek egymáshoz viszonyáról'

1865

Életút:

– december 10-én az Akadémia rendes tagjává választják

Publikációi:

– 'Nemcsak az anyag halhatatlan' (Kolozsvar. 36 p.)

– 'Euklides elemei XV könyv'

– az *Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyveiben*:

'Orobus Canescens. L. fil. és egyéb ami hozzá járul'

'Füvészs és kertész'

– a *Kolozsvári Nagy-Naptárban*:

'Virágdivat'

– a *Magyar Akadémiai Értesítőben*:

'A magyar mondatról' (2–3. rész, az 1. rész 1860-ban jelent meg)

– az *Österreichische Botanische Zeitschrift*-ben:

'Einige Thesen in Bezug auf „gute und schlechte Arten“'

Róla:

– az *Üstökösben*:

Jókai Mór: 'Brassai'

1866

Publikációi:

– a *Linnaea*-ban:

'Orobus canescens Linn-fil und was sonst noch dazu gehört. Nach dem ungarischen Original-Manuscript von Samuel Brassai übersetzt von Otto Herman und theilweise von Verfasser selbst.'

– az *Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyvében*:

'Orobus canescens Linn-fil és egyéb ami hozzá járul'

1867

Életút:

– január 21-én megtartja akadémiai székfoglalóját 'A módszerről' címmel

Publikációi:

– 'Brassai Sámuel természeti földiratának második vagy polgári része. A föld egyes népeinek s országainak ismertetése' (Kolozsvar. 204 p., 2. jav. kiad. 1877, szerk.: Buzogány Áron; 3. jav. kiad. 1878)

– 'A módszerről. I. rész. Mit tanítsunk?' (*Értekezések a bölcséleti tudományok köréből*. I. köt. 4. sz., Pest. 25 p., II–III. rész 1869., 2. kiad. 1893)

Közlés: Megjelent Egressy Gábornak 1865. március 2-án hozzá írt levele az 'Egressy Galambos Gábor emléke' című kötetben

1868

Publikációi:

– a *Keresztény Magvetőben*:

’Még egy kis elmélkedés az iskola ügye felől’ (1861-es írásának folytatása)

1869

Életút:

– a *Magyar Polgár* című napilap július 11-i száma közölte, hogy az Erdélyi Múzeum igazgatóját 6-áról 7-ére virradó éjszakán kirabolták

Publikációi:

– ’A módszerről. II–III. rész. Módszer és némi alkalmazásai’ (*Értekezések a bölcséleti tudományok köréből*. I. köt. 10., 11. sz., Pest. 69, 36 p., 2. kiad. 1890)

1870

Életút:

– ’A magyar bővített mondat’ c. tanulmánya Sámuel-díjat nyert

Publikációi:

– ’A magyar bővített mondat’ (*Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből*. I. köt. 19. sz., Pest. 46 p.)

– az *Országos Középiskolai Tanáregylet Közlönyében*:

’Könyvismertetés. Vezérfonal a mértani szabadkézi rajz tanításánál. Irta Schroeder K.’ (ezt követi Schroeder válasza, majd Brassai ’Bíráló megjegyzései’)

– a *Keresztény Magvetőben*:

’Félreértés’

1871

Életút:

– Jakab Elekkel Londonba utazik az unitáriusok nemzetközi kongresszusára

Publikáció:

– a *Természettudományi Közlönyben*:

’Észrevételek a gyermeknyelvről szóló értekezésre’

– a *Fővárosi Lapokban*:

’Burns olvasása után’

1872

Életút:

- október 12-én kinevezik az újonnan alakult kolozsvári tudományegyetem elemi mennyiségtani tanszékére, előadásait 1873. október 12-én kezdi el; megválnak múzeumigazgatói állásától
- 1872–73-ban prorektor (a rektor Berde Áron, Brassai egykori tanítványa) a kolozsvári Hilaria Dalegylet tiszteletbeli taggá választja

Publikációi:

- 'Hogy kelljen a latin hajtogatást észszerűen, gyorsan és sikeresen tanítani? Tanítók figyelmébe ajánlva' (Kolozsvár. 38 p.)
- 'Számtan a népiskolában. Az I. osztály tanítója számára. Vezérkönyv és példatár' (Kolozsvár. 63 p.)
- 'Számtan a népiskolában. A II. osztály tanítói számára.' (Kolozsvár. 80 p.)
- 'Számtan a népiskolában. A II. osztály tanítványai számára. Példatár.' (Kolozsvár. 32 p.)
- 'Commentator Commentatus. Tarlózatok Horatius satiráinak magyarázói után' (*Értekezések a nyelv és széptudományok köréből.* III. köt. 1. sz., Pest. 109 p.)
- a *Keresztény Magvetőben*:
'Fogadatlan prókátor'
- a *Természettudományi Közönyben*:
'Mégis «mennyit nyom egy font?»'
- 'A súly fogalma. Válasz gyanánt Kardos K. urnak bíráló cikkére'

Róla:

- a *Vasárnapi Ujságban*:
Szász Károly: 'A kolozsvári egyetem rektorai' (ugyanaz 1873-ban a *Kelet* című periodikában ismét megjelent)

1873

Publikációi:

- a *Keresztény Magvetőben*:
'Vallás és tudomány'
- a *Budapesti Szemlében*:
'Néhány pillantás a természeti tudományok haladására 1871–72'

1874

Életút:

- január 27-én a kolozsvári tudományegyetem doktori címmel tiszteli meg
- engedélyt kap, hogy az egyetemen magántanárként tanítsa a szanszkrit nyelvet és az összehasonlító indogermán nyelvészetet is

Publikációi:

- 'Paraleipomena kai diorthoumena. Amit nem mondtak s amit rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II. könyvére, különös tekintettel a magyarra.' (*Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.* IV. köt. 1. sz., Pest. 151 p.)
- 'Laelius. Hogyan kell és hogyan nem kell magyarázni az iskolában a latin autorokat?' (Kolozsvár. 74 p.)
- az *Erdélyi Múzeumban*:
'A hasonlatról'
- a *Budapesti Szemlében*:
'Középiskoláink ügye'

1875

Életút:

- 1876-ig a Matematikai és természettudományi kar dékánja
- a Kolozsvári Dalkör tiszteletbeli tagjává választja

Publikációi:

- 'A neo- és palæologia ügyében' (*Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.* V. köt. 2. sz., Bp. 48 p.)
- az *Olcsó Könyvtár* sorozatban:
Sandeau Gyula 'A montsabreyi kastély' című művének fordítása (2. kiadás 1900-ban)
Sollogub gróf 'Előkelő világ' című művének fordítása (korábban (1860, 1861) a *Szépirodalmi Figyelőben* is napvilágot látott)
- a *Budapesti Szemlében*:
'Még egyszer a középiskola ügye'
- a *Keresztény Magvetőben*:
'Bratuschek giesseni egyetemi rektor székfoglalója'
- 'A positivismus'
- az *Erdélyi Múzeumban*:
'Euklides és Luther'

Róla:

- az *Értekezés a nyelv és széptudományok köréből* sorozatban:
Ballagi Mór: 'Brassai és a nyelvújítás'

1876

Életút:

- lemond a kollégium felügyelő gondnoki tisztségéről

Publikációi:

- a *Figyelőben*
'Rövid szemle egy pár állítmány felett'
- a *Budapesti Szemlében*:

'A klasszikus nyelvek tanításáról' (ugyanaz a kolozsvári Tudományegyetem 1875/76-os Actájában)

1877

- Életút: az évi zsinat örökös felügyelő gondnoknak nyilvánítja;
januárban Meltzl Hugóval együtt megindítja az *Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapokat* (1880 januárjáig együtt szerkesztik, ekkor Brassai kiválik a szerkesztőségből), amelyet ismertet a *Fővárosi Lapok* és az *Erdélyi Múzeum* is
- 'Logika lélektani alapon fejtegetve' (Kolozsvár. 222 p., 2. bőv. kiad.)
  - 'Logikai tanulmányok' (*Értekezések a bölcsészeti tudományok köréből*. II. köt. 5. sz., Bp. 27 p.)
  - az *Olcso Könyvtár* sorozatban:
  - 'A gyógyszerészné. Beszély gróf Sollogub után oroszról' (korábban /1862/ a *Szépirodalmi Figyelőben* is napvilágot látott)
  - az *Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapokban*:
  - 'Fordítás példája'
  - 'Fennice aut mongolice'
  - 'Népdalok Milo szigetéről. Olaszról és újjörögből'
  - a *Magyar Nyelvőrben*:
  - 'Egy hirdetmény'
  - 'Jegyzetek a Nyelvphilosophia című cikkhez'
  - az *Erdélyi Múzeumegylet böcseleti nyelv- és történettudomány szakosztály kiadványai* elnevezésű lapban:
  - 'Nyelvészeti logika eleven példákban'
  - a *Magyar Növénytani Lapokban*:
  - 'Egy pár kis curiosum'

1878

- Életút:
- a Freies Deutsches Hochstift (Szabad Német Akadémia) Majna-Frankfurtban tiszteleti tagjává választja

Publikációi:

- az *Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapokban* és különnyomatként:
- 'A gyönyörúségről, melyet a szép művek szemléltetése, vagy hallása okoz bennünk' című művének német változata: 'Von dem Vergnügen, welches durch Anschauen und Anhören schöner Gegenstände in uns erregt wird. Aus dem magyarischen Brassais von Dr. Hugo v. Meltzl' (korábbi magyar kiadása 1832, 1859).
- az *Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapokban*:
- 'Zur vergleichenden Geschichte der Philosophie'
- 'Plane sinice'
- 'Eine Prinzipienfrage'
- 'Lessing parabolája három gyűrűről. Versekben'

- a *Keresztény Magvető*ben és különlenyomatként:
'Teremtés és fejlődés'

1879

Életút:

- a világ botanikusai emlékalbumot nyújtanak át neki, Endlicher István pedig tiszteletére az Araliaceae egyik új nemét Brassaiának nevezi el
- az 1879/80-as tanévben egyetemi rektor, a következő tanévben prorektor

Publikációi:

- 'Aesthetische Kritik als Beitrag zur Theorie der Horaz-übersetzungskunst'
- az *Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapokban*:
'Canakyaee sententiae in Tezas neuer Ausgabe'
- rektori programbeszéd a klasszikus nyelvek tanításáról (Acta reg. Scient. Universitatis Claudiopolitanae, anni 1879–80)
- a *Keresztény Magvető*ben:
'Renan Ernőnek a francia Akadémiában tartott székfoglaló beszédéből'

Róla:

- a *Vasárnapi Ujság* márciusban:
'Brassai Sámuel'
  - az *Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapokban*:
Meltzl Hugó számol be Brassai munkásságáról 80. születésnapja alkalmából
  - a *Pesti Napló*ban:
a Brassai-ünnepélyről számolnak be
  - a *Magyar Polgárban*
'Brassai-jubileum'
  - a *Honban*:
'Brassai bácsi jubileuma'
  - a *Magyar Növénytani Lapokban*
- Kanitz Ágost: Brassai

1880

Publikációi:

- 'Neue Unterrichtsmethode der lateinischen Coniugation mit Tafel und Katechetik von Dr. Samuel Brassai' ('Hogy kelljen a latin hajtogatást egyszerűen, gyorsan és sikeresen tanítani. Tanítók figyelmébe ajánlva' /Kolozsvár, 1872/ című művének német változata)
- 'Az életerő és az orvostan mai iránya'
- az *Erdélyi Múzeumban*:
'Az életerő léte'
- a *Keresztény Magvető*ben:
'Baj van a táborban'
- a *Havi Szemlé*ben:

'A magyar helyesírás'
– az *Acta Reg. Scient. Claudiopolisban*:
'Rectori megnyitó beszéd'

Róla:
– A *Keresztény Magvetőben*:
Nagy Lázárnak Brassai tanárrá választása ügyében írt levele

1881

Életút:
– a természettudományi kar szegény sorsú matematikus tanárjelöltjei számára alapítványt tesz
– szerkeszti *A magyar nyelv ellenőre* elnevezésű periodikát (a 2. rész a következő évben jelent meg)

Publikációi:
– az *Ellenzékben*:
'A nyelvújítás és Ballagi' (és különnyomatban: Kolozsvár. 35 p.)
– az *Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapokban* és különnyomatként:
'Reform des Sprachunterrichts'
'Anti-Helmholtz' (ebből is készült különnyomat)
– a *Keresztény Magvetőben*:
'Békekísértmények'
– az *Acta Reg. Scient. Claudiopolisban*:
'A lelépő rector beszéde'

1882

Publikációi:
– a *Keresztény Magvetőben*:
'Természeti válogatás és természeti istentan. Condez R. Eustache után'
– az *Ellenzékben*:
'Egy pár szó nyelvünk érdekében' (ehhez Rákosy Sándor is hozzászólt).
– az *Erdélyi Múzeumban*:
'Az Akadémia magyarsága'

Róla:
– az *Új Magyar Sionban*:
'Brassai Sámuel'

1883

Életút:
– a palermói Érdemes Olaszok Társulata tagjának választja (az oklevelet személyesen veszi át);

- a közoktatásügyi miniszter levélben közli vele, hogy július 30-án teljes fizetéssel nyugdíjba helyezik, továbbá azt, hogy ebből az alkalomból királyi tanácsosi címet kap;
- október 13-án megválasztják az Association des Italiens de Mérite tagjának

Publikációi:

- 'Algebrai gyakorlatok. I. rész. Algebrai képletek, alakok és fogások.' (Bp. 142 p., a 2. rész 1884-ben jelenik meg)
- a *Magyar Tanügyben*:
- 'A fizika értelmezései' (folytatása a következő évben)

Róla:

- a *Magyar Tanügyben*:
- Müller József: 'Válasz Brassai úr cikkére'

1884

Életút:

- nyugdíjba vonul

Publikációi:

- 'Algebrai gyakorlatok. II. rész. Az egyenletek.' (Bp. 124 p., az 1. rész 1883-ban jelent meg)
- a *Magyar Polgárban*:
- 'A magyar helyesírás'
- az *Erdélyi Múzeumban*:
- 'Ismerkedjünk!' (ismertetés E. Egger összehasonlító nyelvtanáról)
- Plautus vígjátékairól írt cikke
- '„A bögre” című Plautus-mű ismertetése
- 'A Hitopadeša bevezetése és első meséje' (fordítás)
- a *Magyar Tanügyben*:
- 'A fizika értelmezései'

1885

Életút:

- a Nemzeti Színház ismét előadja Sandeau 'La Seigliere kisasszony' című darabját Brassai fordításában
- az Erdélyi Múzeum-Egylet alelnöke lesz

Publikációi:

- 'A mondat dualismusa' (*Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből*. XII. köt. 10. sz. Bp. 92 p.)
- az *Erdélyi Múzeum-Egylet bölcsészet, nyelv és történelem szakosztály kiadványai 1885–1891* elnevezésű kiadványban:
- 'Emlékbeszéd Bolyai Farkas felett'
- az *Egyetemes Philologiai Közlönyben*:

- 'Én is hozzászóllok'
- a *Magyar Nyelvőr*ben:
- 'A dativus ügye'
- az *Erdélyi Múzeumban*:
- 'Nyelvészeti logika elven példákban'
- a *Magyar Növénytani Lapokban*:
- 'Jansen Albert, Jean-Jacques Rousseau als Botaniker' (könyvismertetés)

Róla:

- a *Szegedi Híradó*ban:
- Törös Tivadar: 'Brassai bácsi'
- a *Keresztény Magvető*ben:
- 'A mondat dualismusa'
- a *Fővárosi Lapokban* és a *Nemzetben* ismertetés a Nemzeti Színház számára általa lefordított színdarabról

1886

Publikációi:

- 'Comenius Amos János Vestibuluma'
- a *Keresztény Magvető*ben:
- 'A jövő vallása' (és különnyomatként: Kolozsvár. 16 p. *Dávid Ferenc-egylet kiadványai* 3. sz.)
- az *Erdélyi Múzeumban*:
- ismertetése a „Nala és Damajanti” című hindu regéről
- a *Magyar Növénytani Lapokban*:
- 'Özv. Nagy Péterné báró Wesselényi Krisztina'
- 'Törödékek a Brassai-Kováts-féle „Uj magyar fűvészkönyv”-ből' (Négy közlemény, a további négy 1887-ben és 1888-ban)

1887

Életút:

- Pulszky Ferenc az MTA II. osztályába Brassait mint rendes tagot tiszteleti tagnak ajánlja, a tagajánlás az 'MTA Tagajánlások' című kiadványban jelenik meg
- május 13-án az Akadémia tiszteletbeli tagjának választja
- szerkeszti Boros Györggyel együtt az *Unitárius Közlönyt*
- zenetársaságot alapít komolyzenei hangversenyek rendezése céljából

Publikációi:

- 'Nézetek a vallás eszméjéről' (1–3. rész, a *Dávid Ferenc-egylet kiadványai*)
- *Az unitárius vallásközösség iskolai értesítőjében*:
- 'Tudtak-e a középkoriak latinul?'
- a *Magyar Nyelvőr*ben:
- 'Vallomások és igazítások'
- a *Keresztény Magvető*ben:

- 'Melyik az igazi tudomány?' - 1. rész (2. rész 1893-ban, és különnyomatként: Kolozsvár. 16 p.
Dávid Ferenc-egylet kiadványai 7. sz.)
 'Vallás és hit' (és különnyomatként: Kolozsvár. 16 p., *Dávid Ferenc-egylet kiadványai* 5. sz.)
 'Jézus istensége' (és különnyomatként: Kolozsvár.)
 – a *Magyar Növénytani Lapokban*:
 'A Brassai-Kováts féle „Uj Magyar Fűvészkönyv”-ből' (két közlemény, előzménye 1886-ban,
 folytatása 1888-ban)
 – az *Erdélyi Múzeumban*:
 ismertetése a „Kalidásza” című hindu drámáról

Róla:

- a *Magyar Szalonban*:
 Váradi Antal: 'Látogatás Brassai Sámuelnél'
 – a *Nemzetben*:
 'Académiai tagok jubileuma'
 – a *Magyar Paedagógiai Szemlében*:
 Felméri Lajos: 'A magyar tanférfiak Nesztora'

1888

Publikációi:

- 'A növénynevek leírása' (Kolozsvár.)
 – 'Szórend és accentus' (*Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből*. XIV. köt. 9. sz., Bp.
 60 p.)
 – az *Unitárius Közlönyben*:
 'Egy falusi pap'
 – a *Magyar Növénytani Lapokban*:
 'A Brassai-Kováts féle „Uj Magyar Fűvészkönyv”-ből' (két közlemény, előzménye 1886–87-
 ben)
 – a *Magyar Philosophiai Szemlében*:
 'A philosophia fordulata' című cikke (Böhm Károllyal való polémiája). (1. rész, a 2–4. rész
 1890-ben ugyanitt és az *Erdélyi Múzeumban*.)

Róla:

- az *Egyetemes Philologiai Közlönyben*:
 'Szórend és accentus' (könyvismertetés)

1889

Publikációi:

- a *Magyar Nyelvőrben*:
 'Helyreigazítás'
 'Mi a mondat?'
 'Szerény észrevételek a «Hangsúly» című értekezés irányában' (polémia Balogh Péterrel).
 – a *Magyar Philosophiai Szemlében*:

'Medveczky: Normatív elvek az etikában. Birálat' (Ugyanez a munkája az Erdélyi Múzeumban is napvilágot látott.)
– az *Erdélyi Múzeumban*:
'Védjük nemzeti nyelvünket'
– a *Keresztény Magvetőben*:
'Szózatok a jövő vallásáról'
'Buddhismus'
– az *Unitárius Közlönyben*:
Bernardin de Saint-Pierre „A szuratei kávéház” c. művének fordítása

1890

Publikációi:

– a *Keresztény Magvetőben*:
'Neveléstudomány'
'Jézus Istenségéről' (különlenyomatként is)
'A buddhizmusról'
– a *Néptanítók Lapjában*:
'Miért és miképp írják a tankönyveket?'
– a *Magyar Philosophiai Szemlében*:
'A philosophia fordulata. Második, harmadik és negyedik cikk'
'Talpraállítások' (az előző művel együtt Böhm Károllyal való polémiája.) (Ugyanezen cikk az Erdélyi Múzeumban is napvilágot látott.)
– az *Unitárius Közlöny* kivonataként:
'Buddha és a buddhisták üdvözítő tana'
visszapillantásként az 1839/40-es tanévet megnyitó beszéde
– a *Közoktatási Szemlében*:
'A görög tanításról'
– a *Pesti Hírlapban*:
'A görög tanítása kérdéséhez'
– a *Magyar Növénytani Lapok mellékletében*:
'Magyar Fűvészkönyv, azaz útmutatás a Magyar-, Erdély- s Horvátországban, Fiume vidékén és a körülfekvő szigeteken vadon előjövő vagy nagyban művelt törzs növények nevei meghatározására. Hozzájárul: a fajok talaji előjövetele és földtani elterjedése, virágzási ideje, haszna, kára és más nevezetesebb tulajdonságai, különös tekintettel a gazdákra; nem különben a növény neveinek rövid ismertetése és a műnyelv' (Társszerző: Kováts Gyula. Különlenyomatként: Kolozsvár. 54 p.)

Róla:

– A *Kolozsvárban*:
Vályi Gyula: 'Brassai Sámuel' (cikksorozat)
– A *Kolozsvár* május 24-i számában:
Felméri Lajos: 'Brassai otthon' (hasonló írás olvasható a *Vasárnapi Ujság* május 4-i számában is)
– A *Hétben*:
Petelei István: 'Az öreg Brassairól'

- a *Magyarság* 1890. február 14-én arról számol be, hogy a Dávid Ferenc Egylet megünnepelte 90 esztendőös elnökét
- az *Erdélyi Híradó*ban:
'Brassai Sámuel munkássága'
- a *Kolozsvárban*:
'Brassai Sámuel'
- az 1891-re kiadott *Protestáns Új Képes Naptár*ban:
'Brassai Sámuel'
- az 1891-re kiadott *Athenaeum nagy képes naptár*ában:
'Brassai Sámuel'

1891

Publikációi:

- 'Gr. Csáky Albinnak jeles beszéde az elkeresztelés tárgyában a képviselőházban nov. 27. 1890. Utópiában, 1891. Irodalmi stylusból magyarra fordította egy anyanyelvét szerető és becsülő hazafi' (Válasz Pajor Istvántól, 1891)
- a *Magyar Nyelvőr*ben:
'Mi a mondat?'
- az *Erdélyi Múzeumban*:
'Talpraállítások'
'Nyelv és társadalom' című munkája.
- a *Természettudományi Közlöny*ben:
'Megjegyzések De Candolle termesztett növények eredete című művére'
'A termesztett növények ügyében'

1892

Publikációi:

- az *Unitárius Közlöny*ben:
'Kovácsi Antal'
- a *Keresztény Magvető*ben:
'Plutarchus vigasztaló levele'
'A módszerről'
- az *Erdélyi Múzeumban*:
'Vitás kérdések'
- az *Egyetemes Philologiai Közlöny*ben:
'A magyar szórend kérdéséhez'

Róla:

- az *Erdélyi Múzeumban*:
Felméri Lajos ismertetése Brassai 'A módszerről' című munkájáról

1893

Publikációi:

– a *Keresztény Magvető*ben:

’Melyik az igazi tudomány? – II. Vallás és Philosophia’ (1. rész 1887-ben).

’Egy új vallás. Max Müller: Esoteric Buddhisma’

- az *Egyetemes Philologiai Közlöny*ben:

’Az „elisio” mythosa’

’Plutarchus egészségügyi cikkét, s egy pár mást illető nyelvészeti észrevételek’

1894

Publikációi:

– az *Erdélyi Múzeumban*:

’Fejlődés és erkölcsstan’

ismertetése F. Trendelenburgnak Arisztotelészről írt művéről.

– a *Nemzeti Ujság*ban:

’A lélek létezéséről’ (e cikkből az *Unitárius Közlöny* is közöl részletet)

- az *Egyetemes Philologiai Közlöny*ben:

’Észrevételek Pozdor Károly Horatiusáról’

1895

Publikációi:

– az *Unitárius Közlöny*ben:

’Szózat Amerikából (A Biblia érdekében)’

’A Biblia köréből (Dogmatikus félreértés)’

’Egy kálvinista unitárius (Emile de Lavelay lüttichi tanár)’

– a *Keresztény Magvető*ben:

’Alkudozó theológia. Richard A. Armstrongról’

– az *Erdélyi Múzeumban*:

ismertetése L. Ardy logikájáról és etikájáról

Róla:

– a *Kolozsvár* május 3-i számában:

Gyalui Farkas: ’Brassai bácsiról’

– az *Akadémiai Értesítő*ben:

ismertetik ’Az igazi positiv philosophia’ c. értekezését, amelyet a folyóirat a következő évben le is közöl

1896

Publikációi:

– ’Egyetmást a hazugságról’

– ’Nézetek a vallás eszméjéről’

– a *Kék Könyvtár* sorozatban:

’Elméleti és gyakorlati német nyelvtan’ (az ’Okszerú vezér a német nyelv tanulásában’ című kétrészes művének /1845, 1847/ együtt való kiadása)

’Német olvasókönyv’

– ’Az igazi positiv philosophia’ (*Értekezések a bölcséleti tudományok köréből*. III. köt. 3. sz., Bp. 57 p.)

1897

Életút:

– június 15-én számosan megünneplik születésnapját, I. Ferenc József üdvözlő táviratot küld neki

– június 18-án emléktáblát helyeznek el Toroczkószentgyörgyön szülőháza falába

– június 24-én meghal

Publikációi:

– az *Egyetemes Philologiai Közlönyben*:

’Vissza- és körültekintés nyelvünk ügyében’

’Az alanytalan mondatok kérdéséhez’

– az *Athenaeumban*:

’Nyílt levél dr. Concha Győzőhöz az «Igazi positiv philosophia» ügyében’

– a *Vasárnapi Ujságban*:

Csíky Kálmánhoz 1883. augusztus 6-án írt levele

– a *Keresztény Magvetőben*:

Bod Péterhez 1841 és 1861 között írt hat levele

– a *Budapesti Szemlében*:

’A magyar helyesírás módosításáról’

– az *Országos Középiskolai Tanáregyesület Közleményeiben*:

’A matematikai kifejezésekről’

Róla:

– a *Vasárnapi Ujságban*:

Boros György: ’Brassai Sámuel tanárságának 60. évfordulóján’

– a *Nemzetben*:

Ürmössi Lajos: ’Brassai Sámuel’

– az *Ellenzékben*:

Vajda Emil: ’Brassai Sámuel’ (az utóbbi három még Brassai életében jelent meg)

– a *Pesti Hírlap* májusban leközli:

Gárdonyi Géza: ’Brassai Sámuel úrnak’ (vers)

– a *Keresztény Magvetőben*:

Gál Kelemen: ’Az igazi positiv philosophia’ (az előző évben megjelent munkájáról)

1898

Publikációi:

– az *Akadémiai Értesítő*ben:

’A XI. axioma. Néhai Brassai Sámuel t. hátrahagyott értekezése’